

дацько-студенських дуетів), «Танцюють всі» (хореографічні постановки за участю представників педагогічного колективу) тощо.

Висновок. Таким чином, важливим чинником цілеспрямованого формування педагогічного артистизму викладача вищої школи є комплексна організаційно-виховна діяльність, як у навчальній, так і в позанавчальній сферах. Ця робота, як органічна складова виховної діяльності у ВНЗ, за умов належної організації та соціальної підтримки викладачів та студентів ефективно сприяє підвищенню у них мотивації до отримання світоглядних і професійних знань, умінь і навичок, постійного самовдосконалення і творчого розвитку.

Література:

1. Абрамян В.Ц. Театральна педагогіка. – К. : Лібра, 1996. – 224 с.
2. Будянський Д.В. Формування педагогічного артистизму майбутнього вчителя: Навчально-методичний посібник для викладачів, студентів педагогічних навчальних закладів та вчителів шкіл. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2005. – 164 с.
3. Лазарев М.О. Основи педагогічної творчості: Навчальний посібник для пед. ін-тів. – Суми : ВВП “Мрія” – ЛТД, 1995. – 212 с.
4. Моргун В.Ф. Личность и игра // Проблемы освоения театральной педагогики в профессионально-педагогической подготовке будущего учителя. – Полтава, 1991. – С. 15-17.
5. Станиславский К.С. Работа над собой в творческом процессе переживания // Собр. соч.: В 8 т. – М. : Искусство, 1954. – Т.2. – 422 с.

ПОЛІКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНЦІЯ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

УДК: 378.013+371.26+372.6

Першина Л.В.

Стаття присвячена розгляду полікультурної компетенції у процесі формування професійної майстерності у майбутніх викладачів. Розглядаються компоненти, чинники та умови її формування. Аналізуються поняття «полікультурне суспільство», «полікультурне середовище», «полікультурність».

Ключові слова: полікультурність, полікультурна компетенція, соціалізація, полікультурне середовище, полікультурне суспільство.

Статья посвящена рассмотрению поликультурной компетенции в процессе формирования профессионального мастерства у будущих преподавателей. Рассматриваются компоненты, факторы и условия её формирования. Анализируются понятия «поликультурное общество», «поликультурная среда», «поликультурность».

Ключевые слова: поликультурность, поликультурная компетенция, социализация, поликультурная среда, поликультурное общество.

L. V. Pershina

The article is devoted to the polycultural competence in the process of formation of professional skills of future teachers. It considers the components, factors and conditions of its formation. The notions “polycultural society”, “polycultural environment”, “polyculture” are analyzed.

Keywords: *polyculture, polycultural competence, socialization, polycultural environment, polycultural society.*

Актуальність дослідження. Процеси політичної та економічної інтеграції відбуваються у тісній єдності з формуванням єдиного світового освітнього простору. У цілому позитивні інтеграційні процеси вносять додаткові труднощі у процес соціалізації окремої особистості. Людина постає перед проблемою необхідності навчитися жити в умовах поліфонії культур, за якої обов'язково варто мати свою власну точку зору, а сформувати її можна лише в разі розуміння множинності думок [2; 92-95].

У зв'язку з входженням України до Європейського освітнього простору та європейською орієнтацією загалом, все більше наголошується на якості освіти, універсальності підготовки випускника та його адаптованості до ринку праці, формуванні особистості з новим мисленням. З метою підвищення мобільності людського капіталу на європейському ринку праці у світлі вимог Болонського процесу Європейська Комісія ініціювала створення системи інструментів, одним з яких є відповідність та можливість академічного визнання кваліфікацій і компетенцій [8;153]. Отже, метою освіти стають не просто знання і вміння, але й певні якості особистості, формування ключових компетенцій, які повинні озброїти молодь для подальшого життя у суспільстві. Серед базових компетенцій, необхідних сьогодні будь-яким спеціалістам, Рада Європи особливо виділяє компетенції, що мають відношення до життя в полікультурному суспільстві, які покликані сприяти як розумінню відмінностей, так і готовності жити з людьми інших культур, мов та релігій [7; 8].

Аналіз психологічної, філософської, соціально-педагогічної літератури свідчить про наполегливі пошуки вченими умов формування полікультурних взаємовідносин у полікультурному середовищі. Проблеми полікультурності й полікультурної освіти висвітлені в дослідженнях М. Бахтіна, В. Болгаріної, Я. Галоян, М. Данилевського, П. Каптерева, О. Карпової, Я. Коменського, І. Лощенової, О. Пономарьової, Н. Рагозіна, Н. Еріха, А. Тойнбі. Проблемами міжкультурного спілкування займалися Р. Гарсія, З. Гасанова, С. Ніето, М. Маклюєна, Н. Осипова, А. Перрей, Д. Хупса, Є. Черікової. Українські науковці також активно досліджували дані проблеми: Є. Баграмов, Ю. Бромлей, Ф. Гороховський, М. Євтуха, В. Заслуженюк, В. Присакар, Ю. Сасенко та ін.

Метою статті є обґрунтування ролі полікультурної компетенції у формуванні професійної майстерності у майбутніх викладачів.

Виклад основного матеріалу. Оновлення системи освіти стало головною основою демократизації суспільства та відновлення інтелектуального потенціалу української нації. Освіта не може бути відокремлена від суспільства, оскільки вона відзеркаляє процеси, які відбуваються в ньому. Найпоширеніше визначення поняття «полікультурне суспільство» подає російський дослідник М. Матіс, який зазначає: «полікультурне суспільство – це найважливіша й

основна категорія соціальної філософії й теоретичної соціології, що означає історично конкретний тип соціальної системи, яка припускає об'єднання людей різних національностей з усією сукупністю форм взаємодії і взаємозалежності, де економіка виконує функцію адаптації, політика – досягнення мети, а культурні символи – підтримка зразка взаємодії у системі» [6; 8].

Україна належить до держав із монокультурним середовищем. Крім того, воно об'єднує людей різних національностей з усіма формами взаємодії та взаємовпливів (Є.Гусинський). У багатьох державних документах закладено ідеї полікультурності, які наголошують на необхідності вивчення кожної людиною національної культури народів, що живуть на території України, та світової культури (В.Кузьменко). Найважливішою закономірністю розвитку сучасного суспільства є зближення країн і народів та посилення їхньої взаємодії, що поставило завдання підготовки молоді до життя в умовах багатонаціонального, полікультурного середовища на перший план.

Сучасний освітній простір вищого навчального закладу в Україні останніми роками характеризується зростанням етнокультурної складності, збільшенням кількості студентів з інших країн. Зараз освіта ставить перед собою завдання підготовки високоосвіченої, інтелігентної особистості, яка вміє приймати рішення в екстремальних умовах, та здатної до життя і праці у новому світі. Зростання полікультурної освіти сприяє етнічній ідентифікації та формуванню культурної самосвідомості студентів, що дає можливість жити й працювати в умовах взаємодії культур. Ця настанова лише починає реалізуватися у навчальних закладах сучасної системи освіти. Сучасна багатонаціональна та багатомовна країна поєднує в собі безліч культур. У навчальних закладах навчається нове покоління дітей, які повинні мати багатокультурне сприйняття світу. Сучасний громадянин повинен не лише бути толерантним до інших культур, релігій та думок, а має виховуватися у душі любові та сприйняття всього розмаїття культур, мов та стосунків.

Студентство сьогодні перебуває в епіцентрі перехрещення багатьох культур, а окрема молода людина формується і виступає носієм декількох культур – етнічної (наприклад, української або національної меншини), світової, міської чи сільської, елітарної чи масової, статево-вікової, соціальної, політичної, правової тощо. Саме студентство являє собою мозаїчну картину національного багатства різних культур, різних етнокультурних традицій і прагнень, що передбачає високу культуру міжетнічних відносин, прагнення до співпраці, співробітництва [8; 1].

Можна стверджувати, що полікультурне середовище ВНЗ – це різновид соціального середовища, в якому взаємодіють студенти – представники різних соціокультурних груп, які різняться між собою національною, етнічною приналежністю, релігійними, етнічними, культурними орієнтаціями, фізичними та розумовими характеристиками.

Підготовка молодого покоління до ефективної діяльності в умовах поліетнічного та полікультурного суспільства проголошена пріоритетним завданням у документах ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, представницькими міжнародними форумами, присвяченими актуальним проблемам освіти. У процесі формування особистості, готової до життя в полікультурному соціумі, вирішальна роль належить системі освіти, і насамперед вищій школі.

Отож, полікультурна освіта є новою освітньою стратегією, що визначає структурно-змістову організацію навчально-виховного процесу, характер викладання університетських дисциплін і методику виховної роботи на засадах принципів гуманізму, демократизму, культурного діалогу, врахування культурно-психологічних факторів особистості [1; 23]. Виховання в полікультурному середовищі ВНЗ сприяє формуванню цілісної особистості. А культурна й освічена особистість – це вільна, толерантна, відкрита людина, яка мислить, яка здатна до усвідомленого етичного вибору в широкому світі культурних цінностей, духовно-етичного та творчого саморозвитку; саме така особистість має стати «продуктом» інтелектуально-розвиваючої та виховної діяльності у вищій школі [4; 138-141].

Позитивні стосунки між студентами, що належать до різних груп, залежать від готовності особистостей жити у полікультурному середовищі. Сформувати у молодого покоління таку підготовленість повинні викладачі, які, відповідно, мають набути необхідних знань і повинні орієнтуватися в проблемах культури та полікультурності.

Полікультурність трактується як здатність освіти і виховання навчати студентів сприймати різноманіття культур, створювати умови для формування толерантності, що сприяє формуванню національної свідомості, патріотизму, інтеркультурної комунікації особистості. Сучасна педагогіка розглядає полікультурну освіту як засіб зниження соціального напруження у суспільстві й інструмент формування в особистості цілісного бачення світу, компетентності та особистісних якостей майбутніх педагогів [9; 18].

У багатьох роботах терміном «компетентність» позначають різні властивості і якості особистості: практичні навички, розумові та інтелектуальні дії, її мотиваційні і ціннісні установки і т.д. Професійна компетентність розуміється не тільки як функціональна готовність до продуктивного вирішення професійних завдань, але і як особистісна готовність до діяльності, заснована на знаннях, досвіді, цінностях, які освоєні у навчанні. Вона проявляється як інтегративна якість особистості, пов'язана з об'єднанням професійних знань, умінь і способів діяльності, ціннісних відносин. У цій структурі ціннісні відносини, професійно-ціннісні орієнтації, мотиви діяльності педагога впливають на ціннісну свідомість студентів, розвивають, коригують їх духовно-моральні уявлення. Засвоєння системи установок, відносин, принципів, уявлень, поглядів, переконань засобами навчального предмета забезпечує об'єктивний результат освоєння компетенцій, особистісне самовизначення студентів.

Компетенції, пов'язані з життям у багатокультурному багатонаціональному просторі, досліджувалися багатьма зарубіжними (М. Байрам, М. Флемінг, А. Фантіні, С. Крамш, Р.П. Мільруд, В.В. Сафонова, П.В. Сисоєв) та українськими (І.А. Воробйова, Н.Ф. Бориско, Т.М. Колодько, В.Г. Редько, В.М. Топалова та ін.) вченими. Однією з основних компетенцій, якими повинні оволодіти сучасні фахівці, є полікультурна компетенція, що є найбільш сміною, всеохоплюючою та включає характеристики всіх вищезгаданих компетенцій. Полікультурна компетенція є актуальним предметом дослідження західних (А. Фернхем, П. Фрер та ін.), російських (О.Р. Бондаренко, Е.В. Милосердова та ін.) та вітчизняних науковців (Р.Р. Агадуллін, Л.Ф. Галуза, А.В. Сущенко, Е.В. Сусліна та ін.).

Особливої актуальності у визначеному контексті набуває формування полікультурної компетенції у майбутніх викладачів вищих педагогічних навчальних закладів та їх підготовка до реалізації ідей полікультурної освіти в навчально-виховному процесі загальноосвітньої та вищій школах, виконання своїх професійних обов'язків щодо виховання у підростаючого покоління готовності до життя в сучасному світі, характерною рисою якого є поліетнічний та багатонаціональний склад, що породжує проблеми національного взаєморозуміння, співробітництва, задоволення культурних запитів громадян різних національностей, вибору мов спілкування, організації системи освіти, розробок певних видів, форм та методів навчання в умовах полікультурності.

У психолого-педагогічній літературі існують різні визначення терміну полікультурної компетенції, але найбільш вдалим вважаємо наступний: **полікультурна компетенція** – це здатність людини інтегруватися в іншу культуру при збереженні взаємозв'язку з рідною мовою, культурою, яка ґрунтується на поєднанні особистісних якостей, синтезованих знаннях, уміннях і навичках позитивної міжетнічної й міжкультурної взаємодії, що в результаті сприяє безконфліктній ідентифікації особистості в багатокультурному суспільстві та її інтеграції в полікультурний світовий простір [3; 106].

Умовами формування полікультурної компетенції у майбутніх викладачів у вищих педагогічних навчальних закладах встановлено: саморозвиток, інтелектуально-моральна свобода, вибір поведінки, розвиток здатності формулювати власний погляд, актуалізація громадянських почуттів, формування здібності відстоювати свої думки, вільне самовизначення в просторі культури. Стратегія формування полікультурної компетенції у майбутніх викладачів передбачає розвиток їх мислення, здатності виявляти суперечності, вагання, здатності орієнтуватися в ціннісних категоріях власного та чужого суспільства, уміння позитивно і плідно взаємодіяти з представниками інших культур.

Полікультурна компетенція майбутнього викладача передбачає сформованість **полікультурних якостей**, а саме: соціокультурної спостережливості; культурної неупередженості; готовності до спілкування в іншомовному оточенні; мовного та соціокультурного такту тощо.

Особливого значення у професійній підготовці майбутніх викладачів набуває формування вміння вести продуктивний діалог, у тому числі іноземною мовою з представниками інших країн, культур, націй. Це, перш за все, пов'язано з вибором Україною курсу на європейську та світову інтеграцію. У галузі вищої освіти зазначена тенденція виявляється у розширенні співробітництва між університетами, участі у програмах обміну студентами, аспірантами, науково-педагогічними і науковими працівниками, а також у міжнародних освітніх і наукових програмах та фондах; організації міжнародних наукових і науково-технічних конференцій, симпозіумів, конгресів, семінарів, «круглих столів»; співпраці з інформаційними центрами ЮНЕСКО та України; проведенні спільних наукових і науково-технічних досліджень із зарубіжними лабораторіями і вищими навчальними закладами; відрадженьні за кордон науково-педагогічних кадрів для викладацької та наукової роботи. Міністерство освіти і науки України сприяє розвитку мобільності і навчанню студентів за кордоном як за системою грантів, так і за індивідуальними про-

грамами.

За таких умов для успішного спілкування з представниками інших культур необхідно володіти іноземними мовами, знаннями історії, традицій, звичаїв, правил етикету, моделями вербальної та невербальної комунікативної поведінки інших народів, що допомагає встановлювати й зберігати позитивні стосунки з представниками інших культур, ефективно спілкуватися з мінімальною втратою й перекручуванням інформації, досягати необхідного ступеня згоди й співпраці, адекватно діяти в ситуаціях порушення міжкультурного взаєморозуміння, що є ознаками полікультурної компетенції. На основі схарактеризованих ознак полікультурної компетенції, враховуючи особливості магістерської підготовки майбутніх педагогів (розвиток здібностей до пошукової, науково-дослідницької, творчої діяльності та особистісних характеристик), визначено структуру полікультурної компетенції майбутніх викладачів вищих педагогічних навчальних закладів [3;107].

Полікультурна компетенція включає такі компоненти: соціокультурний, комунікативно-прагматичний та функціональний, які, власне, і складають зміст полікультурної компетенції.

Соціокультурний компонент розглядається за такими напрямками: засоби соціокомунікації (мова, мова жестів, письмова комунікація), національна ментальність (загальні характеристики, ситуативні характеристики, культурне самовизначення) та національне надбання (наука, мистецтво, історія, релігія, туристичні визначні місця).

Комунікативно-прагматичний компонент включає здатність викладача знаходити відповідний стиль, тон спілкування у різноманітних ситуаціях, використовуючи знання, уміння та навички вербальних та невербальних засобів, дія налагодження та підтримки необхідних контактів зі студентами.

Функціональний компонент полікультурної компетенції включає особистісні характеристики майбутнього викладача, необхідні для міжкультурного спілкування на основі толерантності та взаєморозуміння в процесі виконання ним своїх професійних обов'язків.

На жаль, на практиці виявляються негативні тенденції, які перешкоджають підвищенню мобільності студентів і викладачів, створюють труднощі у спілкуванні з іноземцями, а також з представниками національно-етнічних громад, які проживають на території України. Серед перешкод – слабка підготовка з іноземних мов у вищій школі, незнання історії, традицій, звичаїв, правил етикету, особливостей життя молоді за кордоном.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та власні науково-педагогічні спостереження дали змогу визначити чинники, які впливають на формування полікультурної компетенції майбутніх викладачів. До групи стихійних соціальних чинників відносимо: соціально-побутове середовище, що включає оточення, в якому перебуває молода людина (друзі, знайомі, навчальний заклад, а також релігійні групи, дворові компанії, гуртки, спортивні секції); тип поселення (місто/село); засоби мас-медіа (телебачення, інформаційно-комп'ютерні системи); ідеологія, установки, звичаї, традиції і закони культури, в якій живе людина. Проте об'єктивні чинники не виключають суб'єктивних факторів, насамперед, спеціально організованого навчально-виховного процесу, що має здійснюватися у вищому навчальному закладі на науковій ос-

нові з використанням найновіших досягнень вітчизняної і прогресивної зарубіжної педагогічної думки. Набувають актуальності нові методики та технології, які допоможуть привчити молодих людей до самоконтролю при входженні в культурні комунікації. Тобто у процесі навчання важливо цілеспрямовано впливати на чинники формування полікультурної компетенції. Саме полікультурна освіта, реалізована у процесі вивчення різних дисциплін, може стати запорукою формування полікультурної компетенції студентів.

Аналіз змісту магістерської підготовки студентів дає можливість визначити навчальні предмети, в яких закладені потенційні можливості полікультурної освіти. Серед них: «Філософія освіти», «Вища освіта України і Болонський процес», «Релігієзнавство», «Гендерна освіта і сім'я», «Етика ділового спілкування», «Актуальні проблеми педагогіки», «Іноземна мова» «Професійне спілкування», «Етнопсихологія», «Етнопедагогіка» тощо. У межах цих дисциплін студенти розглядають проблеми соціокультурного та етнопсихологічного контексту управлінської діяльності, особливості становлення соціально-економічного менеджменту в Україні та за кордоном, знайомляться з історією та сучасним станом основних світових і національних релігій, їх духовною та матеріальною культурою, основними принципами етикету.

Висновки. На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що формування полікультурної компетенції у майбутніх викладачів вищих педагогічних навчальних закладах є актуальним і доречним. Адже викладачі виступають первинним і яскравим прикладом для студентів особистої культури та професіоналізму. Кожен викладач для студентів уособлює певний професійно-етичний потенціал, який визначається його загальною та професійною культурою, індивідуальним стилем педагогічної діяльності, це той приклад, у кого вчаться.

Що ж до української системи освіти, то при всьому можливому збереженні її своєрідності, реалізація цілей Болонського процесу, тим не менше, вимагає досить серйозних змін усієї освітньої парадигми. Необхідні перетворення в підході до навчання, ролі викладача, концентрації уваги на студентах, зміни методів оцінювання, методів забезпечення і т.д. [9].

Оскільки ми живемо в епоху глобалізації процесів, можна чекати настання ери інтегрованої культури. Але, щоб в нашому складному світі залишатися самим собою, культурні відмінності потрібно сприймати як дане і намагатися освоїтися в «чужій» культурі, не втрачаючи своєї власної. Майбутній викладач вищого навчального закладу повинен допомогти студентам усвідомити, що у світі існує безліч цінностей, що деякі з цих цінностей витікають із традицій того чи іншого народу і є для нього закономірним здобутком його досвіду й історичного розвитку. Тому що **вища освіта в сучасному суспільстві виконує функцію продукування національних еліт у всіх сферах соціальної життєдіяльності.**

Література

1. Агаддудін Р. Р. Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 3 (4). – С. 18-29, с. 23.
2. Атрощенко Т. Розвиток культури міжнаціонального спілкування у студентському колективі // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Пед-ка. – Тернопіль, 1999. – № 6. – С. 92-95.

3. Воротняк Л.І. Особливості формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах. <http://eprints.zu.edu.ua/2502/1/105-109.pdf>.

4. Герасіна Л. М. Рецензія на монографію Белової Людмили Олександрівни «Виховна система ВНЗ: питання теорії та практики». – Х. : НУА, 2004. – 264 с //Український соціум. – 2005. – №1(6). – С. 138-141.

5. Гусинский Э. Образование личности. Личность – Формирование – Культура – Философские проблемы / Э. Гусинский. – М. : Наука, 1994. – 375 с.

6. Рудь М. Формування громадянських якостей старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи в умовах полікультурного регіону: дис. канд. пед. наук / М. Рудь – Л., 2002. – 154 с.

7. Соловова Е.Н. Подготовка учителя иностранного языка с учетом современных тенденций обновления содержания образования // Иностр. языки в школе. – 2001. – № 3. – С. 8-11.

8. Степко М.Ф., Боллобаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В.Г. Кременя. – К. : Освіта, 2004. – 384 с.

9. Чернілевський Д.В. Полікультурна компетенція. http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_krped/2011_4/chernsky.pdf

РОЛЬ І МІСЦЕ РОЗВИВАЛЬНО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА У КЛАСИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

УДК 378.937

Сомбаманія Г.М.

Стаття присвячена висвітленню ролі і місця виховної функції класичного університету. Особлива увага приділяється аналізу системних криз університетської освіти, а також закономірностям успішної реалізації функцій виховання студентів, основним чинникам вдосконалення розвивально-виховного середовища.

Ключові слова: класичний університет, виховання студентів, розвивально-виховне середовище класичного університету.

Статья посвящена определению роли и места воспитательной функции классического университета. Особое внимание уделяется анализу системных кризисов университетского образования, а также закономерностям успешной реализации функций воспитания студентов, основным факторам совершенствования воспитательно-развивающей среды.

Ключевые слова: классический университет, воспитание студентов, воспитательно-развивающая среда классического университета.

The article is devoted to the role and place of educational features of classical university. Particular attention is paid to the analysis of system of crisis of university education, as well as the implementation of successful realization of functions of educating students, the main factors to improve the developmental and educational location.